

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΗΣ «ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ
ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (ΣΜΕΕΠ)»

1 ΜΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα **Στρατηγική Μελέτη Εκτίμησης των Επιπτώσεων στο Περιβάλλον (ΣΜΕΕΠ) από την υλοποίηση του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020**, εκπονείται στο πλαίσιο της διαδικασίας Στρατηγικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης που προβλέπει ο Ν. 102(Ι)-2005 «περί της Εκτίμησης των Επιπτώσεων στο Περιβάλλον από Ορισμένα Σχέδια και/ή Προγράμματα».

Το Πρόγραμμα με μια ματιά

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020, διαρθρώνεται στις έξι (6) ακόλουθες Προτεραιότητες:

Προτεραιότητα 1: Προώθηση της μεταφοράς γνώσεων και της καινοτομίας στη γεωργία, τη δασοκομία και τις αγροτικές περιοχές

α) Προώθηση καινοτομίας και βάσης γνώσεων στις αγροτικές περιοχές

- Η ύπαρξη δομών για την γεωργική έρευνα στο Ινστιτούτο Γεωργικών Ερευνών με 40ετή παρουσία στο χώρο της εφαρμοσμένης έρευνας στις ιδιαίτερες κλιματολογικές και αγρονομικές συνθήκες της Κύπρου. Παράλληλα, η σύσταση τα τελευταία χρόνια, Σχολής Γεωπονικών Επιστημών στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, μπορεί να δώσει πρόσθετη στήριξη σε δράσεις Ε&Κ, σε συνεργασία με επιχειρήσεις τόσο στον πρωτογενή όσο και στον μεταποιητικό τομέα.
- Η ύπαρξη έστω και σε περιορισμένο αριθμό αγροδιατροφικών επιχειρήσεων με υψηλό τεχνολογικό επίπεδο και καταρτισμένο προσωπικό που μπορούν να υιοθετήσουν με σχετική ευκολία δράσεις Ε&Κ.

β) Ενίσχυση των δεσμών μεταξύ γεωργίας δασοκομίας έρευνας και καινοτομίας

- Η λειτουργία του κλάδου Γεωργικών Εφαρμογών και των Επαρχιακών Γεωργικών Γραφείων μπορεί να παρέχει την βάση για τη διάχυση δράσεων Ε&Κ.

γ) Προώθηση της Διά βίου Μάθησης και επαγγελματικής κατάρτισης

- Η μακρόχρονη λειτουργία, εντός του Τμήματος Γεωργίας, του Κλάδου Γεωργικών Εφαρμογών, μέσω του οποίου υλοποιούνται δράσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης στα περιφερειακά Κέντρα Γεωργικής Εκπαίδευση (ΚΕΓΕ) και η άμεση επικοινωνία με τους παραγωγούς.

Προτεραιότητα 2: Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας όλων των τύπων γεωργίας και ενίσχυση της βιωσιμότητας των εκμεταλλεύσεων

(α) Διευκόλυνση αναδιάρθρωσης γεωργικών εκμεταλλεύσεων που αντιμετωπίζουν προβλήματα, κυρίως εκμ/σεις με χαμηλό βαθμό συμμετοχής στην αγορά, εκμ/σεις με προσανατολισμό σε συγκεκριμένους τομείς και εκμ/σεις με ανάγκη διαφοροποίησης ως προς τη γεωργία

- Εξειδίκευση στην παραγωγή γεωργικών προϊόντων ποιότητας που εντάσσονται στη Μεσογειακή Διατροφή, η οποία αποτελεί ένα ισχυρό παγκόσμιο πρότυπο διαίτας.
- Σημαντική συμβολή της γεωργίας και ιδίως της φυτικής παραγωγής (πατάτες, εσπεριδοειδή, λαχανικά) στις εξαγωγές της χώρας (1/3 της συνολικής αξίας των εξαγωγών).

- Σημαντική αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας στη γεωργία.
- Η βιομηχανία τροφίμων αποτελεί τον σημαντικότερο κλάδο της κυπριακής βιομηχανίας και τα τελευταία χρόνια έχει αναβαθμίσει τις υποδομές σε επίπεδα δυναμικότητας, ασφάλεια και υγιεινής στην παραγωγή. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η συμμετοχή του αγροδιατροφικού τομέα στην απασχόληση (4.84% της συνολικής απασχόλησης).
- Ευνοϊκές εδαφοκλιματικές συνθήκες για βιολογική παραγωγή και για τη παραγωγή φυτικών προϊόντων υψηλής ποιότητας με χαμηλές αρδευτικές ανάγκες (π.χ. αρωματικά φυτά, ελαιοκομία, αμπέλι, χαρουπιά) και δυνατότητα δημιουργίας υψηλής προστιθέμενης αξίας για τα εν λόγω προϊόντα.
- Κλιματολογικές συνθήκες που ευνοούν την πρώιμη παραγωγή και παράλληλα προσδίδουν ιδιαίτερα γευστολογικά χαρακτηριστικά στα προϊόντα.
- Σταδιακή αύξηση του μεγέθους και βελτίωση της παραγωγικότητας των ζώων στην αγελαδοτροφία. Αξιοποίηση φυλών υψηλής παραγωγικότητας, προσαρμοσμένων στις κλιματολογικές συνθήκες (Χίου και Δαμασκού) στην αιγοπροβατοτροφία.

(β) Διευκόλυνση ανανέωσης γενεών στο γεωργικό τομέα

- Αυξημένο ενδιαφέρον για την εγκατάσταση νέων γεωργών (πρώτη εγκατάσταση) τις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους ενώ η ψηλή ανεργία στους νέους αναμένεται να ευνοήσει περισσότερο την ένταξη νέων στην γεωργία.

Προτεραιότητα 3: Προώθηση της οργάνωσης της αλυσίδας τροφίμων και της διαχείρισης κινδύνων στη γεωργία

α) Καλύτερη ενσωμάτωση των πρωτογενών παραγωγών στην αλυσίδα τροφίμων μέσω συστημάτων ποιότητας, προώθησης σε τοπικές αγορές και μικρές αλυσίδες εφοδιασμού, ομάδες παραγωγών και διεπαγγελματικών οργανώσεων

- Η ύπαρξη σημαντικού αριθμού Ομάδων κα Οργανώσεων Παραγωγών μπορούν να στηρίξουν τη λειτουργία και διαχείριση των βραχέων αλυσίδων υπό την μορφή τοπικών λαϊκών αγορών.
- Η δυνατή παρουσία των ΟΤΔ σε περιοχές της υπαίθρου παρέχει άλλη μια δυνατότητα οργανωμένης δομής που να υποστηρίζει την λειτουργία λαϊκών αγορών και άλλων συστημάτων διασφάλισης της βραχείας αλυσίδας πχ τοπικά καταστήματα λιανικής
- Η αύξηση των εκτάσεων βιολογικής παραγωγής, η ύπαρξη πολλών αυθεντικών τοπικών προϊόντων καθώς και γηγενών ποικιλιών που παραμένουν αναξιοποίητα ως προς τον εντοπισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους ώστε να ταυτιστούν περισσότερες με τις διατροφικές και γαστρονομικές επιδιώξεις των καταναλωτών.
- Σε ορισμένους κλάδους οι παραγωγοί είναι καλά οργανωμένοι, συμμετέχοντας με υψηλό ποσοστό σε Ομάδες Παραγωγών. Ομοίως για κάποια προϊόντα υπάρχει και λειτουργεί πλήρης οργανωτική δομή, με επάρκεια μετασυλλεκτικών υποδομών και δυνατά δίκτυα εξαγωγών, εκμεταλλεζόμενα τη φήμη των κυπριακών προϊόντων στις διεθνείς αγορές (π.χ. πατάτα, εσπεριδοειδή).

(β) Στήριξη διαχείρισης κινδύνων στη γεωργική εκμετάλλευση

- Η διαχείριση των κινδύνων στην γεωργία αντιμετωπίζεται μερικώς μέσω του Οργανισμού Γεωργικής Ασφάλισης (ΟΓΑ), ενός θεσμοθετημένου φορέα που λειτουργεί από το 1978. Παρέχεται μέσω του ΟΓΑ ασφάλιση των πιο σημαντικών καλλιεργειών που αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της αξίας και της έκτασης της γεωργικής παραγωγής. Επιπρόσθετα από το ασφαλιστικό σχέδιο του ΟΓΑ που είναι υποχρεωτικό, εφαρμόζεται και Σχέδιο παροχής αποζημιώσεων για καλλιέργειες/κινδύνους που δεν καλύπτονται από τον ΟΓΑ, μέσα στο εθνικό πλαίσιο των κρατικών ενισχύσεων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ 4: Αποκατάσταση, διατήρηση και ενίσχυση των οικοσυστημάτων που εξαρτώνται από την γεωργία και τη δασοκομία

(α) Αποκατάσταση και διατήρηση της βιοποικιλότητας

- Αυξημένο ποσοστό φυσικών εκτάσεων και δασών που τυγχάνουν προστασίας
- Ύπαρξη παραδοσιακών φυλών (βοοειδή της ντόπιας φυλής που μπορούν να τύχουν προστασίας
- Σε σημαντικό ποσοστό της ΧΓΕ ασκείται γεωργία χαμηλής έντασης ενώ, σε περιοχές όπου έχουν διατηρηθεί παραδοσιακές καλλιέργειες (φυλλοβόλα, αμπέλια), ενισχύεται η διαμόρφωση του αγροτικού τοπίου
- Για τους Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ) για τους Οικοτόπους και Είδη έχουν γίνει διαχειριστικά σχέδια, εκτός από τη περιοχή των Αλυκών Λάρνακας. Μέσω των διαχειριστικών σχεδίων ρυθμίζεται η άσκηση της γεωργίας –κτηνοτροφίας στις περιοχές αυτές. Έχουν κηρυχθεί επίσης Ζώνες Ειδικής Προστασίας(ΖΕΠ) για τα Πτηνά. Συνολικά 62 περιοχές που είναι ΤΚΣ και ΖΕΠ έχουν περιληφθεί στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο NATURA 2000

(β) Βελτίωση της διαχείρισης υδάτων

- Καθορισμός και παρακολούθηση των ευαίσθητων από την νιτρορίπανση περιοχών και εφαρμογή περιοριστικών μέτρων με στόχο την βελτίωση των υπογείων υδροφορέων στις περιοχές αυτές.

(γ) Βελτίωση της διαχείρισης εδάφους

- Βαθμιαία αύξηση του ποσοστού γεωργών που χρησιμοποιούν φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές .

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ 5: Προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων και στήριξη της μεταστροφής προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα με ανθεκτικότητα στην αλλαγή του κλίματος

(α) Αύξηση της αποδοτικότητας της χρήσης νερού στη γεωργία

- Την παρούσα προγραμματική περίοδο εγκαταστάθηκαν βελτιωμένα συστήματα άρδευσης σε πλείστες καλλιέργειες υψηλών αρδευτικών αναγκών
- Έχουν διαμορφωθεί υποδομές που ενισχύουν τις δυνατότητες αξιοποίησης υδάτων από σταθμούς επεξεργασίας λυμάτων για αρδευτικούς σκοπούς.

(β) Αύξηση της αποδοτικότητας της ενεργειακής χρήσης στη γεωργία και τη μεταποίηση τροφίμων

- Το πολύ ψηλό ενεργειακό κόστος σε αντιδιαστολή με τις δυνατότητες χρήσης ΑΠΕ κρίνεται ως ένας καθοριστικός παράγοντας για να ωθήσει τους γεωργούς και μεταποιητές στην επιδίωξη για την μέγιστη δυνατή αποδοτικότητα της ενεργειακής χρήσης

(γ) Διευκόλυνση της χρήσης ΑΠΕ, υποπροϊόντων αποβλήτων υπολειμμάτων και λοιπών πρώτων υλών εκτός τροφίμων για σκοπούς βιοοικονομίας

- Κλιματικές συνθήκες που ευνοούν την χρήση ΑΠΕ
- Ύπαρξη μεγάλου μεγέθους κτηνοτροφικών μονάδων χωροταξικά συγκεντρωμένων, καθώς επίσης και ύπαρξη περιοχών με ψηλή συγκέντρωση θερμοκηπίων που ευνοούν την πραγματοποίηση συλλογικών επενδύσεων

(δ) Προώθηση δέσμευσης διοξειδίου του άνθρακα στη γεωργία και τη δασοκομία

- Ο οικολογικός χαρακτήρας της δασοκομίας στην Κύπρο και η σταθερά αυξανόμενη δασοκαλυμμένη έκταση ευνοεί έστω οριακά την αύξηση του ποσοστού δέσμευσης διοξειδίου του άνθρακα
- Η εξειδίκευση της Κυπριακής γεωργίας σε διαφοροποιημένα γεωργικά προϊόντα μικρής κατά βάση κλίμακας παραγωγής ευνοεί την προώθηση καλλιεργητικών πρακτικών χαμηλών εκπομπών άνθρακα

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ 6: Προώθηση της κοινωνικής ένταξης, της μείωσης της φτώχειας και της οικονομικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές

(α) Διευκόλυνση της διαφοροποίησης, δημιουργίας νέων μικρών επιχειρήσεων και θέσεων εργασίας

- Η δυνατότητα πολυαπασχόλησης στην ύπαιθρο μπορεί να λειτουργήσει ως επαγγελματική διέξοδος στον διογκούμενο αριθμό νέων ανέργων
- Η δημιουργία αγροτουριστικών υποδομών και το ελκυστικό φυσικό και ανθρωπογενές αγροτικό περιβάλλον για ενίσχυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- Τα παραδοσιακά προϊόντα και τέχνες που μπορούν να αποτελέσουν στοιχεία δημιουργίας νέων επιχειρήσεων στην ύπαιθρο

(β) Προώθηση της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές

- Η ενεργοποίηση της προσέγγισης LEADER και η σημαντική εμπειρία που αποκτήθηκε
- Η ανάσχεση της αστυφιλίας και η παραμονή νέων στην ύπαιθρο

(γ) Ενίσχυση της προσβασιμότητας, χρήσης ΤΠΕ στις αγροτικές περιοχές

- Κάλυψη του συνόλου των αγροτικών περιοχών από ευρυζωνικά δίκτυα

Μέσα από την Θεματική Προτεραιότητα 1 «Προώθηση της μεταφοράς γνώσεων και της καινοτομίας στη γεωργία, δασοπονία και τις αγροτικές περιοχές» θα επιδιωχθεί να αντιμετωπιστεί κυρίως η ανάγκη για ενίσχυση των δεσμών μεταξύ γεωργίας, έρευνας και καινοτομίας.

Εξίσου σημαντικές αδυναμίες και ανάγκες εντοπίζονται στην θεματική προτεραιότητα 2 «Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας όλων των τύπων γεωργίας και ενίσχυση της βιωσιμότητας

των εκμεταλλεύσεων» όπου η προσπάθεια θα καλύψει εξίσου και τις δύο περιοχές εστίασης: την διευκόλυνση της αναδιάρθρωσης γεωργικών εκμεταλλεύσεων που αντιμετωπίζουν προβλήματα και την διευκόλυνση της ανανέωσης γενεών στον γεωργικό τομέα.

Σε ότι αφορά την θεματική προτεραιότητα 3 «Πρώθηση της οργάνωσης της αλυσίδας τροφίμων και της διαχείρισης κινδύνων στη γεωργία» η προσπάθεια θα εστιαστεί στην πρώτη περιοχή εστίασης εντάσσοντας μέτρα και δράσεις που στοχεύουν στην ενσωμάτωση των γεωργικών προϊόντων στην διατροφική αλυσίδα, στην διαφοροποίηση των προϊόντων μέσω της προώθησης συστημάτων ποιότητας καθώς και την καλύτερη οργάνωση των παραγωγών σε ομάδες και οργανώσεις παραγωγών.

Σοβαρές αδυναμίες παρουσιάζονται στις θεματικές προτεραιότητες 4 «Αποκατάσταση, διατήρηση και ενίσχυση των οικοσυστημάτων που εξαρτώνται από την γεωργία και την δασοκομία» και 5 «Πρώθηση της αποδοτικότητας των πόρων και στήριξη της μεταστροφής προς μια χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα με ανθεκτικότητα στην αλλαγή του κλίματος» και ως αποτέλεσμα οι ανάγκες αυτές θα αντιμετωπιστούν λαμβάνοντας σημαντικό μερίδιο της χρηματοοικονομικής βαρύτητας του νέου ΠΑΑ. Οι δράσεις που θα τεθούν σε εφαρμογή θα επιδιώκουν την ταυτόχρονη επίτευξη των στόχων των επιμέρους περιοχών εστίασης. Οι παρεμβάσεις θα στοχεύουν από κοινού στην εξυπηρέτηση στόχων για διατήρηση της βιοποικιλότητας, βελτίωση της διαχείρισης των υδάτων και του εδάφους, την αποδοτικότερη ενεργειακή χρήση στη γεωργία και κτηνοτροφία καθώς και την προώθηση δέσμευσης διοξειδίου του άνθρακα στη γεωργία και τη δασοκομία.

Αναφορικά με την Θεματική Προτεραιότητα 6 «Πρώθηση της κοινωνικής ένταξης, της μείωσης της φτώχειας και της οικονομικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές», θα επιδιωχθεί η αντιμετώπιση της πληθυσμιακής αποψίλωσης των αγροτικών περιοχών μέσω της διευκόλυνσης της διαφοροποίησης, της δημιουργίας νέων μικρών επιχειρήσεων και θέσεων εργασίας». Τέλος, απαιτείται η περαιτέρω ενίσχυση της προσέγγισης LEADER ως μέσο για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές.

Οι προτεραιότητες του ΠΑΑ, στους οποίους προστίθεται και ο οριζόντιος άξονας της τεχνικής υποστήριξης της εφαρμογής και αντίστοιχες χρηματοδοτικές βαρύτητες παρουσιάζεται στον ακόλουθο πίνακα. *Τα στοιχεία του πίνακα είναι προκαταρκτικού επιπέδου και δεν θα πρέπει να εκληφθούν ως οριστικά· η αξιοποίηση τους στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης εξαντλείται στην εξαγωγή εκτιμήσεων αναφορικά με τις τάξεις μεγέθους των εντάσεων που θα έχουν οι ενδεχόμενες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Καθώς το πρόγραμμα ωριμάζει, μικρές μεταβολές είναι αναμενόμενες, αλλά αυτό δεν αντιστρατεύεται τη δυνατότητα να εξαχθούν ποσοτικού τύπου διαπιστώσεις αναφορικά με τις τάξεις μεγέθους των παρεμβάσεων.*

Πίνακας Π-1: Ενδεικτικός Προϋπολογισμός Π.Α.Α. 2014-2020

Προτεραιότητες	Περιοχές Εστίασης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός Ευρωπαϊκής Συμμετοχής (€)	Ποσοστό Κατανομής (%)
2 ^η Προτεραιότητα	2α - Εκμ/ευσεις με χαμηλό βαθμό συμμετοχής στην αγορά	8.437.600	6,34
	2β - Ανανέωσης γενεών	19.805.000	14,87
3 ^η Προτεραιότητα	3α - Συστήματα ποιότητας	7.844.000	5,89
	3β - Διαχείριση κινδύνου	0	0,00

Προτεραιότητες	Περιοχές Εστίασης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός Ευρωπαϊκής Συμμετοχής (€)	Ποσοστό Κατανομής (%)
4 ^η Προτεραιότητα	4α - Natura - Εκτάσεις ΥΦΑ	63.560.250	47,73
	4β - Διαχείριση υδάτων		
	4γ - Διαχείριση εδαφών		
5 ^η Προτεραιότητα	5α - Αποδοτική χρήση νερού	3.977.650	2,99
	5β - Αποδοτικότητα ενεργειακής χρήσης	1.166.000	0,88
	5γ - Χρήση ΑΠΕ & Βιοοικονομία	2.491.000	1,87
	5δ - Μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου	26.500	0,02
	5ε - Προώθηση δέσμευσης CO ₂	0	0,00
6 ^η Προτεραιότητα	6α - Νέες ΜΜΕ- θέσεις εργασίας	7.950.000	5,97
	6β - Τοπική ανάπτυξη αγρ. Περιοχές	13.992.000	10,51
	6γ - Προσβασιμότητα τεχνολογιών	318.000	0,24
Τεχνική Βοήθεια		3.600.000	2,70
Γενικό Σύνολο		133.168.000	100,0

Πριν από τη διενέργεια της αναλυτικής εκτίμησης των επιπτώσεων στο περιβάλλον, η ομάδα μελέτης διεξήγαγε μια *κατ' αρχήν αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στο ΠΑΑ 2014-2020*, στην τρέχουσα μορφή του, προ της διενέργειας της Στρατηγικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης.

Ειδικότερα, από τη **διαμόρφωση των στόχων** που παρουσιάστηκε στις προηγούμενες ενότητες του παρόντος κεφαλαίου, μπορούν να συναχθούν οι ακόλουθες διαπιστώσεις:

- Κατά τη διάγνωση των σημερινών συνθηκών, εντοπίστηκε μια σειρά περιβαλλοντικών ζητημάτων στα οποία οι επιδόσεις της Κύπρου χρήζουν βελτίωσης.
 - Στον τομέα της γεωργίας, τα περιβαλλοντικά προβλήματα απορρέουν κυρίως από την εγκατάλειψη της γης και την εντατικοποίηση της παραγωγής. Το πρόβλημα της εγκατάλειψης παρουσιάζεται εντονότερο στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, που σε συνδυασμό με τις έντονες βροχοπτώσεις, τις μεγάλες κλίσεις του εδάφους, το περιορισμένο βάθος, το μικρό ποσοστό της οργανικής ουσίας, την περιορισμένη βλάστηση και τις αυξημένες πυρκαγιές, οδηγεί στη διάβρωση του εδάφους. Η εντατικοποίηση της παραγωγής από την άλλη, οδηγεί σε περαιτέρω υποβάθμιση της ποιότητας, των ήδη φτωχών σε οργανική ουσία, εδαφών.
 - Σχετικά με τις ευαίσθητες περιοχές για την νιτρορύπανση, οι οποίες έχουν ήδη χαρακτηριστεί με ειδική μελέτη και έχουν κατοχυρωθεί με ειδικό διάταγμα, εφαρμόζεται πρόγραμμα δράσης το οποίο προνοεί τις υποχρεώσεις των γεωργών στις συγκεκριμένες περιοχές (ΚΔΠ 258/2013). Μέσα από την εφαρμογή του Προγράμματος Δράσης αναμένεται βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης καθώς και επίτευξη των στόχων του ΠΑΑ.
 - Επιπρόσθετα, στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, λόγω του μικροτεμαχισμού και της δύσκολης πρόσβασης στα αγροτεμάχια, η συνήθης πρακτική που χρησιμοποιείται

είναι η εφαρμογή χημικής ζιζανιοκτονίας, η οποία έχει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις σε ενδημικά είδη φυτών που φύονται στις παρυφές των καλλιεργούμενων εκτάσεων, καθώς και στην κατάρρευση των οικοσυστημάτων στις περιοχές αυτές, λόγω έλλειψης τροφής, καταφυγίου αλλά και έντονης παρουσίας χημικών ουσιών στα φυσικά και ημιφυσικά οικοσυστήματα.

2. Οι προοπτικές ανάπτυξης κατά την προγραμματική περίοδο είναι:

- Η μελέτη για τον καθορισμό των περιοχών Υψηλής Φυσικής Αξίας (High Nature Value Areas) αναμένεται να ολοκληρωθεί εντός του 2014. Η στρατηγική για τις περιοχές στοχεύει στη διατήρηση της φυσιολογίας του παραδοσιακού τοπίου και της βιοποικιλότητας των περιοχών αυτών, κάτι που αναμένεται να επιτευχθεί, μεταξύ άλλων, μέσω της απαγόρευσης χρήσης χημικών ζιζανιοκτόνων, της διατήρησης ακαλλιέργητων ζωνών ανάσχεσης, καθώς και της διατήρησης μέρους της συγκομιδής για σκοπούς τροφοληψίας από την άγρια πανίδα.
- Επίσης, η κατασκευή και συντήρηση ξερολιθιών, νεραύλακων και τοίχων αντιστήριξης, μπορούν να συμβάλουν τόσο στη διατήρηση των χαρακτηριστικών του φυσικού τοπίου όσο και στην αντιμετώπιση φαινομένων διάβρωσης σε επικλινή εδάφη, ενώ ταυτόχρονα θα αποτελούν και καταφύγια για πολλά είδη πανίδας (έντομα, ερπετά, πουλιά).
- Η στροφή προς την βιολογική γεωργία καθώς και η εκτατικοποίηση των καλλιεργητικών πρακτικών μειώνοντας την χρήση ζιζανιοκτόνων και άλλων φυτοπροστατευτικών προϊόντων μπορούν να συμβάλουν σημαντικά τόσο στην διατήρηση της υφής του εδάφους αλλά και στην αποτροπή φαινομένων διάβρωσης καθώς και ενδεχόμενων κατολισθήσεων. Η συμβολή τους έγκειται στη συγκράτηση των επιφανειακών στρωμάτων του εδάφους από τα ριζικά τριχίδια της αυτοφυούς βλάστησης σε συνδυασμό με την βελτίωση της οργανικής σύστασης του εδάφους λόγω παρουσίας και ανάπτυξης εδαφόβιων οργανισμών.

3. Εμπειρίες περιόδου 2007-2013:

- Η ανυπαρξία διαταγμάτων σχετικών με τις υποχρεώσεις στις περιοχές ΦΥΣΗ 2000 οδήγησε σε δυσκολίες στην εφαρμογή του σχετικού μέτρου για την παροχή αποζημιώσεων στους κάτοχους γεωργικών εκτάσεων στις περιοχές αυτές. Στην προγραμματική περίοδο 2014-2020 έχουν ληφθεί πρόνοιες για έγκαιρη έγκριση των σχετικών διαταγμάτων, έτσι ώστε το μέτρο να λειτουργήσει ομαλά.
- Επίσης, κατά την υλοποίηση του μέτρου για την παροχή εξισωτικής αποζημίωσης κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013, δεν είχαν ενταχθεί οι γεωργικές εκτάσεις που βρίσκονται στην γραμμή κατάπαυσης τους πυρός. Ως αποτέλεσμα, υπήρξε άνιση μεταχείριση εις βάρος των κατόχων των εν λόγω περιοχών, αλλά κυρίως υποβάθμιση του περιβάλλοντος και εγκατάλειψη της γεωργικής γης, λόγω της απουσίας κινήτρων για συνέχιση της γεωργικής δραστηριότητας. Στη νέα προγραμματική περίοδο αναμένεται να συμπεριληφθούν οι περιοχές αυτές στην κατηγορία «περιοχές που επηρεάζονται από ειδικά μειονεκτήματα», έτσι ώστε να αποφευχθούν αυτά τα προβλήματα.

4. Οι κυριότερες ανάγκες του αγροτικού τομέα για την βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, όπως προκύπτουν από τους Κοινούς Δείκτες Πλαισίου¹ του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης περιόδου 2014-2020 παρατίθενται στην συνέχεια.
- Το Πρόγραμμα πρέπει να προτείνει κατάλληλα μέτρα διαχείρισης των περιοχών περιβαλλοντικής προτεραιότητας και υψηλής φυσικής αξίας. Οι περιοχές που εντάσσονται στο Δίκτυο Natura 2000² καλύπτουν το 28,4% της έκτασης της χώρας, έναντι 17,9% στην ΕΕ-27. Το 6% της ΧΓΕ ανήκει στο Δίκτυο έναντι 10,6% στην ΕΕ-27 ενώ το 50,4% της έκτασης των δασών εντάσσεται στο Δίκτυο και προστατεύεται βάσει των Οδηγιών 79/409 και 92/43 έναντι 22,9% στην ΕΕ-27.
 - Το Πρόγραμμα πρέπει να προτείνει κατάλληλα μέτρα για την παρακολούθηση της κατάστασης της εφαρμογής των οδηγιών NATURA 2000 σε γεωργικές/δασικές εκτάσεις. Στην παρούσα φάση, βρίσκεται υπό κατάρτιση η Εθνική Στρατηγική για την Βιοποικιλότητα. Ακριβή δεδομένα για την σχέση γεωργίας/δασοκομίας – βιοποικιλότητας δεν είναι σε παρούσα φάση γνωστά. Από τα δεδομένα που υπάρχουν για την παρακολούθηση των οικοτόπων³ το 50% εντάσσεται στην κατηγορία favourable, το 25% στην κατηγορία unfavourable – inadequate ενώ το 25% στην κατηγορία άγνωστο. Επομένως προκύπτει ανάγκη αποτελεσματικής και επαρκούς χρηματοδότηση για τη δημιουργία και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για τις περιοχές του δικτύου NATURA 2000 καθώς και επιπρόσθετη υποστήριξη σε γεωργούς και δασοκαλλιεργητές εντός περιοχών NATURA 2000, με προϋπόθεση την τήρηση διαχειριστικών απαιτήσεων που πηγάζουν από τα διαχειριστικά σχέδια των περιοχών NATURA 2000.
 - Η γεωργία αποτελεί τον μεγαλύτερο καταναλωτή ύδατος στην Κύπρο⁴ με 91,5 εκατομμύρια κυβικά μέτρα ετησίως (70% της συνολικής κατανάλωσης). Τα στοιχεία για την ποιότητα των υδάτων⁵ αναδεικνύουν την αναγκαιότητα λήψης μέτρων αφού παρατηρείται περίσσεια αζώτου (115,8 kgN/ha/y, ΕΕ-27: 50,8) και φωσφόρου (20.3 kgP/ha/y, ΕΕ-27: 1,8) στο 17,4% των δειγμάτων των υπογείων υδάτων τα οποία και κατατάσσονται στην κατηγορία χαμηλής ποιότητας (13,3% ΕΕ-27). Οι πρόσφατες θεσμικές ρυθμίσεις (ορισμός ενιαίας αρχής υδάτων αλλά και η πλήρης εφαρμογή της Οδηγίας για τα νερά) σε συνδυασμό με τις προβλέψεις της ΚΑΠ αλλά και την εφαρμογή των αγροπεριβαλλοντικών μέτρων, αναμένεται να μειώσουν τις αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα των υδάτων. Η προώθηση συλλογικών αρδευτικών έργων για την αξιοποίηση των επιφανειακών απορροών επίσης κρίνεται αναγκαία, έτσι ώστε να περιορισθούν οι πιέσεις στους υπόγειους υδροφορείς από τις γεωτρήσεις.
 - Η συνολική έκταση των ευπρόσβλητων ζωνών σε νιτρικά είναι 460 Km² (8,4 % της έκτασης της ελεύθερης Κύπρου). Προκύπτει ανάγκη προστασίας των νερών στις ευπρόσβλητες ζώνες, μέσω κατάλληλων μέτρων για τη μείωση της νιτρορύπανσης

¹ Οι δείκτες αυτοί αντικατοπτρίζουν την περιβαλλοντική κατάσταση στην Κύπρο. Παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για την αποτίμηση των αδυναμιών και των πλεονεκτημάτων της Κύπρου και καλύπτουν τους παράγοντες που μπορεί να έχουν θετική ή αρνητική επίδραση στην επίτευξη των στόχων του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης περιόδου 2014-2020.

² ΔΚΠ 34 Natura 2000

³ ΔΚΠ 36 Biodiversity Conservation – Habitats related to grassland

⁴ ΔΚΠ 39 Water abstraction in Agriculture

⁵ ΔΚΠ 40 Water quality

από τη χρήση λιπασμάτων και κτηνοτροφικών αποβλήτων και την εισαγωγή αποδεκτών πρακτικών για τη χρήση επεξεργασμένου νερού και λάσπης στη γεωργία για προστασία της δημόσιας υγείας και του περιβάλλοντος.

- Από τους υπάρχοντες διαθέσιμους δείκτες δεν μπορούν να αντληθούν στοιχεία για τη διάβρωση. Ο δείκτης ποιότητας του εδάφους (ποσοστό οργανικής ουσίας) ο οποίος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και ως δείκτης για την δέσμευση άνθρακα στο έδαφος, άρα και ως δείκτης για την κλιματική αλλαγή, δείχνει πολύ χαμηλές επιδόσεις της Κύπρου (χαμηλότερος στην ΕΕ). Διαφαίνεται πως δεν υπάρχει φορέας ή μεθοδολογία παρακολούθησης και αξιολόγησης της διάβρωσης των εδαφών. Το πρόβλημα διαχείρισης των εδαφικών πόρων εντοπίζεται κυρίως στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές. Οι κύριοι λόγοι που εντείνουν το πρόβλημα είναι η σύσταση του εδάφους, οι έντονες εκτός εποχής βροχοπτώσεις, οι μεγάλες κλίσεις, οι πυρκαγιές, η εγκατάλειψη της καλλιεργήσιμης γης, και σε μικρότερο βαθμό η υπερβόσκηση ή/και το είδος των φυτών που καλλιεργούνται.
- Η γεωργία αποτελεί σημαντική πηγή δύο ισχυρών αερίων GHG: Του οξειδίου του αζώτου (N₂O) και του μεθανίου (CH₄). Το N₂O απελευθερώνεται στην ατμόσφαιρα από τις γεωργικές εκτάσεις, κυρίως εξαιτίας του μικροβιακού μετασχηματισμού των αζωτούχων λιπασμάτων στο έδαφος. Οι εκπομπές N₂O αποτελούν περισσότερο από το ήμισυ των αγροτικών εκπομπών. Οι εκπομπές CH₄ οφείλονται σε ένα μεγάλο βαθμό από τις διαδικασίες πέψης των μηρυκαστικών ζώων (κυρίως αγελάδων και προβάτων). Οι εκπομπές CH₄ και N₂O παράγονται από τη φύλαξη και τη διασπορά της κοπριάς των ζώων. Σύμφωνα με τους υπάρχοντες διαθέσιμους δείκτες το ποσοστό εκπομπών του αερίου του θερμοκηπίου από την γεωργία⁶ κατά το 2010, αποτελεί το 6,3% των καθαρών εκπομπών από την γεωργία, έναντι του 7,6% στην ΕΕ-27, σημειώνοντας μείωση από τα αντίστοιχα ποσοστά της χρονοσειράς 2000-2005 και μικρή αύξηση από τα ποσοστά των ετών 2006-2009. Επομένως προκύπτει ανάγκη μείωσης της χρήσης λιπασμάτων αζώτου, ενίσχυση για τον εκσυγχρονισμό των αγροκτημάτων μέσω κτιρίων και εξοπλισμού χαμηλής ενεργειακής κατανάλωσης, εκπαιδευτικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες για την προώθηση της παραγωγής βιοαερίου.
- Αναφορικά με την κλιματική αλλαγή, η γεωργία μπορεί να είναι μέρος της προσπάθειας να αντιμετωπιστεί η αλλαγή του κλίματος με τρεις βασικούς τρόπους: α) Μειώνοντας τις δικές της εκπομπές αερίων, β) βελτιώνοντας τη λειτουργία αποθήκευσης διοξειδίου άνθρακα των γεωργικών εδαφών και γ) συμβάλλοντας στην παραγωγή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και βιοδιασπώμενων προϊόντων.
- Ειδικότερα:
 - Η χρήση της ενέργειας στην γεωργία και την δασοκομία⁷ αυξήθηκε σε απόλυτους όρους την τελευταία δεκαετία από 41,0 χιλιοτόννους το 2011 έναντι 8,0 χιλιοτόννους το 2000. Μικρή αύξηση παρατηρείται και στην χρήση ενέργειας στην βιομηχανία τροφίμων από 16,0 χιλιοτόννους το 2011 έναντι 11,0 χιλιοτόννων που ήταν το 2000.

⁶ ΔΚΠ 45 GHG Emission Agriculture

⁷ ΔΚΠ 44 Energy use un agriculture, forest and food industry

Το 2011 η χρήση ενέργειας ανά εκτάριο στην γεωργία και την δασοκομία αντιστοιχεί σε 81,5 kg ισοδύναμου πετρελαίου έναντι 66,8 kg ισοδύναμου πετρελαίου στην ΕΕ-27. Και ενώ στην Ευρώπη παρατηρείται μια κλιμακούμενη μείωση της χρήσης ενέργειας ανά εκτάριο (από γεωργία και δασοκομία), στην Κύπρο παρατηρείται μια ανοδική τάση. Τα στοιχεία αυτά αναδεικνύουν την αναγκαιότητα λήψης μέτρων για την μείωση της χρήσης ενέργειας ανά εκτάριο.

- Η απορρόφηση του διοξειδίου του άνθρακα από τα γεωργικά εδάφη⁸ για το έτος 2010 στην Κύπρο εκτιμάται σε 669,7 ανά 1000 τn ισοδύναμου CO₂ σημειώνοντας μια μείωση της τάξεως του 7,3% από το 2000 έναντι του 8,7% στην ΕΕ-27. Επομένως προκύπτει ανάγκη να αφαιρεθούν σημαντικές ποσότητες CO₂ από την ατμόσφαιρα και να αποθηκευτούν στο έδαφος μέσα από μια σειρά γεωργικών πρακτικών, όπως η βιολογική γεωργία, η μηδενική ή μειωμένη χρήση συστημάτων οργώματος που αποφεύγουν ή μειώνουν τη διατάραξη του εδάφους, οι πρωτεϊνούχες καλλιέργειες, η φύτευση φρακτών από δενδρύλλια, η συντήρηση μόνιμων βοσκότοπων και η μετατροπή αρόσιμων εκτάσεων σε βοσκοτόπια. Επιπλέον προκύπτει ανάγκη να συσσωρευτούν μεγάλες ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα μέσω της αναδάσωσης καθώς τα ξυλώδη φυτά απορροφούν περισσότερο διοξείδιο σε σχέση με τις περισσότερες αγροτικές καλλιέργειες. Τέλος στο Πρόγραμμα θα πρέπει περιληφθούν κατάλληλα μέτρα για τον έλεγχο των εκπομπών αμμωνίας από γεωργικές δραστηριότητες, όπως πρακτικές ορθολογικής διαχείρισης αζώτου, πρακτικές διατροφής των ζώων, τεχνικές εφαρμογής ανόργανων λιπασμάτων και λιπασμάτων ζωικής προέλευσης, κ.ά.
- Από το 2010 η παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας από τη γεωργία⁹ (6,3 χιλιοτόνοι) και τη δασοκομία (5,0 χιλιοτόνοι), μειώθηκε σε απόλυτους όρους, αντιστρέφοντας έτσι την ανοδική τάση που επικρατούσε μέχρι 2007-2008 όσον αφορά κυρίως την παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας από τη δασοκομία (12,0 και 11,0 χιλιοτόνοι αντίστοιχα). Αντίθετα στην ΕΕ των 27 παρατηρείται μια ανοδική τάση. Επομένως προκύπτει ανάγκη στο Πρόγραμμα να ενσωματωθούν κατάλληλα μέτρα για την χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και βιοδιασπώμενων προϊόντων, εφόσον παρατηρείται μια αναδυόμενη τάση που αφορά την εντονότερη χρήση ανανεώσιμων αγροτικών πόρων στη βιομηχανία, όπως τα αγροτικά υλικά, τα βιοχημικά υλικά.

Επομένως, στις κύριες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Κύπρος περιλαμβάνονται η κλιματική αλλαγή και ο αντίκτυπός της, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η απώλεια της βιοποικιλότητας και η μη βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων. Η άμβλυση της κλιματικής αλλαγής και η βελτίωση της απόδοσης των πόρων, κυρίως με τον περιορισμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και με την προσαρμογή στις συνέπειες, αποτελούν τις βασικές προτεραιότητες του αγροτικού τομέα για την βιωσιμότητα του περιβάλλοντος. Προσαρμοσμένο σε αυτές τις βασικές προτεραιότητες, οι παρεμβάσεις του Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Κύπρου, στοχεύουν από κοινού στην εξυπηρέτηση στόχων για διατήρηση της βιοποικιλότητας, βελτίωση της διαχείρισης των υδάτων και του εδάφους, την αποδοτικότερη ενεργειακή χρήση στη γεωργία και

⁸ ΔΚΠ 45 GHG Emissions Agriculture

⁹ ΔΚΠ 43 Production of renewable Energy from agriculture and forestry

κτηνοτροφία καθώς και την προώθηση δέσμευσης διοξειδίου του άνθρακα στη γεωργία και τη δασοκομία.

Επιπλέον της παραπάνω περιβαλλοντικής αξιολόγησης του πλέγματος στοχοθεσίας, η **κατανομή των πόρων** του ΠΑΑ, οδηγεί στα ακόλουθα συμπεράσματα αναφορικά με την περιβαλλοντική μέριμνα που έχει ενσωματωθεί στο πρόγραμμα:

1. Σημαντικό ποσοστό της συνολικής δαπάνης, περί το 53,48% ΠΑΑ, κατευθύνεται σε παρεμβάσεις για το περιβάλλον.
2. Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι η επιλογή αφιέρωσης σημαντικών πόρων στο περιβάλλον προωθεί ουσιαστικά την επίτευξη των στόχων περιβαλλοντικής προστασίας και βελτίωσης στην Κύπρο.

Συμπυκνώνοντας τις δύο διαπιστώσεις από την περιβαλλοντική αξιολόγηση των στόχων του ΠΑΑ και από την αξιολόγηση της κατανομής των πόρων, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η μέριμνα για το περιβάλλον έχει ενσωματωθεί με ουσιαστικό τρόπο στην κατάρτιση του ΠΑΑ. Οι θεματικοί στόχοι του προγράμματος, οι θεματικές προτεραιότητες και τα μέτρα στις οποίες εξειδικεύονται συντίθενται από επιλογές που έχουν ήδη λάβει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες του περιβάλλοντος της Κύπρου. Συνεπώς, η παρούσα μελέτη προσανατολίζεται αφ' ενός στην περαιτέρω βελτίωση της ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στο ΠΑΑ και αφ' ετέρου στην ανάλυση επιμέρους ζητημάτων του προγράμματος που χρήζουν λεπτομερέστερης περιβαλλοντικής διασφάλισης.

Εναλλακτικές δυνατότητες

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης αξιολογούνται συγκριτικά οι εναλλακτικές δυνατότητες διαμόρφωσης του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης της προγραμματικής περιόδου 2014-2020. Ειδικότερα εξετάζονται οι εξής δυνατότητες:

- Εναλλακτική Δυνατότητα 1 (ΕΔ-1):** η εν λόγω λύση αφορά στην υλοποίηση του ΠΑΑ όπως αυτό είχε παρουσιασθεί στο πρώτο σχέδιο της Συμφωνίας Εταιρικής Σχέσης 2014-2020
- Εναλλακτική Δυνατότητα 2 (ΕΔ-2):** η εν λόγω λύση αφορά στην υλοποίηση του ΠΠΑ, όπως αυτό περιγράφεται αναλυτικά στο Κεφάλαιο 4 της παρούσας μελέτης
- Μηδενική Λύση (do nothing scenario):** με βάση το σενάριο αυτό παραμένουν οι ισχύουσες σήμερα πρόνοιες, που αφορούν άμεσα ή έμμεσα στην προστασία και διαχείριση του αγροτικού χώρου, χωρίς την υιοθέτηση εφαρμογής ενός Προγράμματος.

Οι εναλλακτικές προσεγγίσεις για τον σχεδιασμό της προγραμματικής περιόδου 2014-2020, αφορούν το επίπεδο της στοχοθεσίας, το οποίο αντιπροσωπεύει την κλασσική top-to-bottom προσέγγιση στα ζητήματα σχεδιασμού.

Οι εναλλακτικές δυνατότητες ΕΔ-1 και η ΕΔ-2, αξιολογήθηκαν ως προς τις περιβαλλοντικές τους ιδιότητες μέσω μιας επαρκώς ποσοτικοποιημένης μεθοδολογίας. Η περιβαλλοντική αξιολόγηση ανέδειξε ως προτιμότερη τη δυνατότητα ΕΔ-2, η οποία και αποτελεί την τελική πρόταση του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020.

Επιπλέον, η λύση που προέκυψε ως βέλτιστη μέσα από την πιο πάνω διαδικασία, αξιολογήθηκε έναντι της μηδενικής λύσης. Η μη εφαρμογή του προγράμματος θα οδηγούσε σε μεγαλύτερη συγκέντρωση αγροτικής παραγωγής σε ορισμένες περιοχές της Κύπρου που παρουσιάζουν ιδιαίτερα ευνοϊκές συνθήκες, όπου χρησιμοποιούνται πιο εντατικές γεωργικές πρακτικές, ενώ οι λιγότερο ανταγωνιστικές περιοχές θα αντιμετώπιζαν την περιθωριοποίηση και την εγκατάλειψη της γης. Μια τέτοια εξέλιξη θα οδηγούσε σε αυξημένες περιβαλλοντικές πιέσεις και στην επιδείνωση ενδιατημάτων μεγάλης αξίας, κάτι που θα είχε σοβαρές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες και θα επέφερε μη αντιστρέψιμη επιδείνωση της παραγωγικής ικανότητας της γεωργίας στην Κύπρο. Απ'την άλλη με την εφαρμογή ενός προγράμματος το οποίο έχει σχεδιαστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σειρά στόχων αντιμετωπίζονται καλύτερα σε διακρατικό επίπεδο, π.χ. τα διασυνοριακά περιβαλλοντικά προβλήματα και παγκόσμια προβλήματα όπως είναι η κλιματική αλλαγή, η διαχείριση των υδάτων και η βιοποικιλότητα, η καλή υγεία και μεταχείριση των ζώων, η ασφάλεια των τροφίμων και των ζωοτροφών, η υγεία των φυτών και η δημόσια υγεία καθώς και τα συμφέροντα των καταναλωτών.

Από τα ανωτέρω, διαπιστώθηκε ότι,

1. από επιχειρησιακής πλευράς, η μηδενική λύση μεταφράζεται σε
 - παραίτηση από τους θεματικούς στόχους της Συμφωνίας Εταιρικής Σχέσης, που υιοθετήθηκαν σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και λειτουργεί ως σύνολο κατευθύνσεων για τις εθνικές πολιτικές και
 - παραίτηση από την επίτευξη των στόχων του πυλώνα Ι της νέας Κοινής Γεωργικής Πολιτικής για το 2020
2. από περιβαλλοντικής πλευράς, η μηδενική λύση είναι απευκταία, εφόσον σημαίνει:
 - παραίτηση από μια βιώσιμη περιβαλλοντικά ανάπτυξη του αγροτικού τομέα,
 - παραίτηση από μια ορθή διαχείριση και απόδοση των πόρων, του εδάφους, του νερού, της ενέργειας, της βιοποικιλότητας, των βοσκοτόπων, της άγριας χλωρίδας και πανίδας.
 - παραίτηση από μια πιο «πράσινη», πιο αειφόρος γεωργία και
 - παραίτηση από κάθε πιθανότητα προετοιμασίας για την αντιμετώπιση των επερχόμενων κλιματικών αλλαγών που επηρεάζουν σημαντικά την αγροτική παραγωγή και κατά συνέπεια το εισόδημα των αγροτών.

Εκ των προτέρων αξιολόγηση περιβαλλοντικών θεμάτων

Από την αξιολόγηση της SWOT ανάλυσης στις έξι θεματικές προτεραιότητες του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης, και το πως οι διάφορες περιοχές παρέμβασης επηρεάζουν τις περιβαλλοντικές παραμέτρους συμπεραίνουμε για κάθε περιβαλλοντική παράμετρο, ποια είναι τα πλεονεκτήματα της που θα πρέπει να ενισχυθούν, ποιες είναι οι ευκαιρίες που πρέπει να αξιοποιηθούν, ποιες είναι οι αδυναμίες που πρέπει να αμβλυνθούν και ποιες είναι οι απειλές και οι κίνδυνοι που πρέπει να εξαλειφθούν, ώστε τα μέτρα που θα προταθούν να επιτυγχάνουν στο μέγιστο βαθμό τους ειδικούς στόχους που έχουν τεθεί για την καινοτομία, το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή.

Ειδικότερα:

α) Για την **διατήρηση των βιοτόπων και της βιοποικιλότητας** στην Κύπρο, τα μέτρα που θα προταθούν :

- Θα πρέπει να συμβάλλουν στην αύξηση του ποσοστού των φυσικών εκτάσεων και δασών που τυγχάνουν προστασία, και στην αύξηση του ποσοστού των γεωργών που θα χρησιμοποιούν φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές.
- Θα πρέπει να αξιοποιούν τις ευκαιρίες που δίδονται μέσω της ολοκλήρωσης του θεσμικού πλαισίου για την διαχείριση των περιοχών του Δικτύου NATURA 2000, και την προώθηση του θεσμικού πλαισίου για τον προσδιορισμό των περιοχών Υψηλής Φυσικής Αξίας.
- Θα πρέπει να αμβλύνουν τις αδυναμίες που προκύπτουν από τη μη θεσμοθέτηση περιοχών υψηλής αξίας,
- Θα πρέπει να εξαλείφουν τους κινδύνους από την καθυστέρηση στην εφαρμογή των Διαχειριστικών Σχεδίων των περιοχών NATURA 2000, από την καθυστέρηση στον προσδιορισμό των περιοχών Υψηλής Φυσικής Αξίας, από τη μη λήψη μέτρων για την βοσκοφόρτωση και από τον περιορισμένο ενδιαφέρον σε αγροπεριβαλλοντικά μέτρα.

β) Για την **βελτίωση της ποιότητας των υδάτων και της ατμόσφαιρας** στην Κύπρο, τα μέτρα που θα προταθούν :

- Θα πρέπει να ενισχύσουν την εφαρμογή περιοριστικών μέτρων με στόχο τη βελτίωση των υπόγειων υδροφορέων στις ευαίσθητες από νιτρορύπανση περιοχές, την αύξηση του ποσοστού των γεωργών που θα χρησιμοποιούν φιλικές προς περιβάλλον γεωργικές πρακτικές, την αύξηση βελτιωμένων συστημάτων άρδευσης σε καλλιέργειες που απαιτούν ψηλές αρδευτικές ανάγκες, τη δυνατότητα αξιοποίησης υδάτων από σταθμούς επεξεργασίας λυμάτων για αρδευτικούς σκοπούς και τη χωροταξική συγκέντρωση κτηνοτροφικών μονάδων και θερμοκηπίων κατάλληλη για την πραγματοποίηση συλλογικών επενδύσεων.
- Θα πρέπει να αξιοποιηθούν οι ευκαιρίες από την αξιοποίηση της ηλιακής ενέργειας στις γεωργοκτηνοτροφικές μονάδες, από τη πλήρη εφαρμογή της οδηγίας για τα ύδατα και τη θέσπιση της τιμολόγησης, από τη δυνατότητα αξιοποίησης των επενδυτικών μέτρων για την υλοποίηση συλλογικών επενδύσεων για την αξιοποίηση των υδάτων, από τη διενέργεια συλλογικών επενδύσεων από κτηνοτροφικές μονάδες για την εγκατάσταση συστημάτων επεξεργασίας υδάτων, από την αξιοποίηση των εφαρμογών ΤΠΕ και της υιοθέτησης σύγχρονων τεχνικών άρδευσης, από τις κλιματικές συνθήκες που ευνοούν την χρήση ΑΠΕ, από τη χωροταξική συγκέντρωση κτηνοτροφικών μονάδων και θερμοκηπίων κατάλληλη για την πραγματοποίηση συλλογικών επενδύσεων, από την κάλυψη των βασικών αναγκών εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Κύπρο μέσα από την εφαρμογή των ΠΑΑ 2004-2013 που επιτρέπει την καλύτερη στόχευση των επενδυτικών μέτρων για την μείωση εκπομπών υποξειδίου του αζώτου και μεθανίου από τη γεωργία.
- Θα πρέπει να αμβλύνουν τις αδυναμίες που προκύπτουν από τον αυξημένο αριθμό κτηνοτροφικών μονάδων με ελλείπουσες εγκαταστάσεις διαχείρισης λυμάτων, τη υψηλή κατανάλωση υπόγειων υδατικών πόρων που οδηγούν σε υποβάθμιση του εδάφους, τη πολύ περιορισμένη χρήση κλειστών συστημάτων υδροπονίας σε θερμοκηπιακές καλλιέργειες, τη περιορισμένη χρήση ολοκληρωμένων πληροφοριακών συστημάτων διαχείρισης υδάτων, τη περιορισμένη χρήση ηλιακής/αιολικής ενέργειας στην άντληση υπόγειων νερών για άρδευση λόγω του μεγάλου βάθους άντλησης, την αύξηση ενεργειακής κατανάλωσης στη γεωργία και

τη βιομηχανία τροφίμων και οι σημαντικές ελλείψεις σε αποτελέσματα Ε&Κ για την αξιοποίηση αειφορικών πόρων ενέργειας στον αγροτοδιατροφικό τομέα.

- Θα πρέπει να εξαλείφουν τους κινδύνους που αναμένονται από τη μη επάρκεια ικανοποιητικών ποσοτήτων άρδευσης νερού και από τη συνεχή μείωση των διαθέσιμων αποθεμάτων νερού, από την ένταση των φαινομένων λειψυδρίας λόγω των κλιματικών αλλαγών, από την συνέχιση της εγκατάλειψης γεωργικής γης από τη μη απαγόρευση των γεωτρήσεων, από το περιορισμένο ενδιαφέρον για την συμμετοχή σε αγροπεριβαλλοντικά μέτρα, από τη καθυστέρηση στην εφαρμογή του συνόλου των προβλεπόμενων μέτρων στα Διαχειριστικά σχέδια που προβλέπονται από την οδηγία για τα ύδατα και από την απουσία επενδυτικού ενδιαφέροντος για την υλοποίηση επενδύσεων.

γ) Για την **αποτροπή της υποβάθμισης της ποιότητας του εδάφους**, τα μέτρα που θα προταθούν:

- Θα πρέπει να αξιοποιήσουν τις ιδιαιτερότητες της περιοχής ως προς κλιματικές συνθήκες που ευνοούν τη χρήση ΑΠΕ, ως προς την χωροταξική συγκέντρωση των κτηνοτροφικών μονάδων και θερμοκηπίων που είναι κατάλληλη για την πραγματοποίηση συλλογικών επενδύσεων, και την βαθμιαία αύξηση του ποσοστού των γεωργών που χρησιμοποιούν φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές.
- Θα πρέπει να αξιοποιούν τη δυνατότητα επέκτασης της εφαρμογής καλλιεργητικών τεχνικών (π.χ. η εφαρμογή διαφόρων αγροπεριβαλλοντικών μέτρων όπως η αμειψισπορά) που αναμένεται να βελτιώσουν την ποιότητα του εδάφους, την εφαρμογή στοχευμένων αγροπεριβαλλοντικών μέτρων για την προστασία του εδάφους, και τη χωροταξική συγκέντρωση κτηνοτροφικών μονάδων και θερμοκηπίων που είναι κατάλληλα για τη πραγματοποίηση συλλογικών επενδύσεων.
- Θα πρέπει να αμβλύνουν τις αδυναμίες όπως ο σημαντικός αριθμός κτηνοτροφικών μονάδων με ελλείπουσες εγκαταστάσεις διαχείρισης λυμάτων, η υψηλή κατανάλωση υπόγειων υδατικών πόρων που οδηγούν στην υποβάθμιση της ποιότητας του εδάφους, η εγκατάλειψη γεωργικής γης στις ορεινές περιοχές και ειδικότερα εγκατάλειψη μεγάλων εγκαταστάσεων αμπελώνων, καθώς και η απουσία συστημάτων διαχείρισης και ανακύκλωσης γεωργικών αποβλήτων.
- Θα πρέπει να εξαλείφουν τους κινδύνους από τον περιορισμένο ενδιαφέρον για την συμμετοχή σε αγροπεριβαλλοντικά μέτρα και από την απουσία επενδυτικού ενδιαφέροντος για την υλοποίηση επενδύσεων.

δ) Για την **μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (GHG)**, τα μέτρα που θα προταθούν:

- Θα πρέπει να αξιοποιούν την βαθμιαία αύξηση του ποσοστού γεωργών που χρησιμοποιούν φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές, τις αυξημένες δυνατότητες χρήσεις ΑΠΕ από γεωργούς και μεταποιητές, τις κλιματικές αλλαγές που ευνοούν την χρήση ΑΠΕ και τη χωροταξική συγκέντρωση κτηνοτροφικών μονάδων και θερμοκηπίων που είναι κατάλληλη για την πραγματοποίηση συλλογικών επενδύσεων.
- Θα πρέπει να αξιοποιούν τις ευκαιρίες που δίδονται από την αναγκαιότητα υιοθέτησης μέτρων για την επίτευξη των στόχων της Στρατηγικής Ευρώπης 2020, τη κάλυψη των βασικών αναγκών εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στη Κύπρο μέσα από την

εφαρμογή των ΠΑΑ 2004-2013 που επιτρέπει την καλύτερη στόχευση των επενδυτικών μέτρων για την μείωση εκπομπών υποξειδίου του αζώτου και μεθανίου από τη γεωργία, καθώς και την εγκατάλειψη γεωργικών εκτάσεων που επιτρέπει την δάσωση γεωργικών γαιών.

- Θα πρέπει να αμβλύνουν τις αδυναμίες που προκύπτουν από τις συχνές πυρκαγιές που περιορίζουν τις δυνατότητες αύξησης του ρυθμού δέσμευσης, τη μη δημιουργία κανενός οργανωμένου συστήματος διαχείρισης και ανακύκλωσης γεωργικών αποβλήτων και τις σημαντικές ελλείψεις σε αποτελέσματα Ε&Κ για την αξιοποίηση αειφορικών πόρων ενέργειας στον αγροτοδιατροφικό τομέα,
- Θα πρέπει να εξαλείφουν τους κινδύνους από την έλλειψη καινοτομιών στον αγροτικό τομέα που ωθεί σε απώλεια ανταγωνιστικότητα του αγροτικού τομέα λόγω μη προσαρμογής της γεωργίας στην κλιματική αλλαγή, από την απουσία επενδυτικού ενδιαφέροντος για την υλοποίηση επενδύσεων, από τον περιορισμένο ενδιαφέρον για τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα, από το περιορισμένο ενδιαφέρον στα αγρο-δασικά μέτρα και από την αύξηση των δασικών πυρκαγιών ως αποτέλεσμα της κλιματικής αλλαγής.

Εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων του ΠΑΑ στο περιβάλλον: σύνοψη βασικών στοιχείων και συμπερασμάτων

Για τη διασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής αξιοπιστίας των εκτιμήσεων της μελέτης, οι οποίες αναπόφευκτα συνοδεύονται από ποσοστά αβεβαιότητας, η ομάδα μελέτης επεξεργάστηκε μια συνεκτική μεθοδολογία, αξιοποιώντας τα προσφορότερα στοιχεία των προσεγγίσεων που χρησιμοποιούνται στα καθιερωμένα συγγράμματα του τομέα. Συνοπτικά, η μεθοδολογία αυτή οδηγεί την εκτίμηση και αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων διαμέσου τριών διαδοχικών βημάτων:

- Στο πρώτο βήμα, εκτιμάται η πιθανότητα μεταβολής καθενός μέλους από ένα σύνολο σαραντατεσσάρων πτυχών του περιβάλλοντος. Το σύνολο αυτό αποτελείται από τους περιβαλλοντικούς δείκτες και ορισμένους καθοριστικούς για το περιβάλλον παράγοντες που δεν αντιστοιχούν σε δείκτες.
- Στο δεύτερο βήμα, για κάθε μια από τις μεταβολές που εντοπίστηκαν ως πιθανές, προσδιορίζεται μια σειρά οκτώ ιδιοτήτων, η οποία αποτελεί την ταυτότητα της επίπτωσης.
- Στο τρίτο βήμα, για τις αρνητικές επιπτώσεις αξιολογείται η αναγκαιότητα και η δυνατότητα λήψης μέτρων αντιμετώπισης και αναζητείται το κατάλληλο στάδιο σχεδιασμού για τα μέτρα αυτά.

Τα συμπεράσματα αυτής της ανάλυσης, τροφοδοτούν το επόμενο στάδιο μελέτης, κατά το οποίο διαμορφώνονται λεπτομερείς προτάσεις για μέτρα αντιμετώπισης και παρακολούθησης των επιπτώσεων.

Ειδικότερα:

Με την ολοκλήρωση του πρώτου βήματος, διαπιστώθηκε ότι αναμένονται μεταβολές σε εικοσιοκτώ από τους σαραντατέσσερις περιβαλλοντικούς παράγοντες που συνθέτουν το «κόσκινο» του προσδιορισμού των πιθανών περιβαλλοντικών αλλαγών από την υλοποίηση του ΠΑΑ. Οι παράγοντες που αναμένονται να μεταβληθούν και το είδος της αντίστοιχης μεταβολής παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας Π-2: Σύνοψη των επηρεαζόμενων περιβαλλοντικών παραμέτρων και των αντίστοιχων μεταβολών που εκτιμάται ότι θα επέλθουν από την υλοποίηση του ΠΑΑ

α/α	Μεταβολές Περιβαλλοντικών Παραμέτρων	1 ^η ομάδα	2 ^η ομάδα	3 ^η ομάδα
		↑: αύξηση	↓: μείωση	↕: μικτή τάση
1	ο η ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας και την αποκατάσταση των υπηρεσιών οικοσυστημάτων	↓	↕	
2	ο οι περιοχές Υψηλής Φυσικής Αξίας		↕	
3	ο παράγοντες που επηρεάζουν τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής (απασχόληση, εισόδημα, παραγωγικές δραστηριότητες)	↑	↑	↑
4	ο παράγοντες που επηρεάζουν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της περιοχής (προσβασιμότητας στις περιοχές υπαίθρου κ.ά)			↑
5	ο η έκθεση τμημάτων του πληθυσμού σε κίνδυνο		↑	
6	ο η ποιότητα ζωής μέσω της διαφοροποίησης της έκθεσης σε ρυπαντικά φορτία (ατμόσφαιρα, νερά, έδαφος)	↑	↑	
7	ο οι συνθήκες διαβίωσης των ζώων (συνθήκες σταυλισμού, διαθεσιμότητα νερού)	↑		
8	ο το ρυθμό ετήσιας μέσης μεταβολής στη δασοκάλυψη		↑	
9	ο η ποιοτική σύσταση του εδάφους μέσω ρύθμισης των επιπέδων ρύπανσης από στερεά απόβλητα	↑	↑	
10	ο η ποιότητα σύστασης του εδάφους μέσω ρύθμισης των επιπέδων ρύπανσης από υγρά απόβλητα	↑	↑	
11	ο η ποιότητα σύστασης του εδάφους μέσω ρύθμισης των επιπέδων ρύπανσης λόγω γεωργικών δραστηριοτήτων (χρήση ζιζανιοκτόνων, φυτοφαρμάκων, λιπασμάτων, κ.λπ.)	↑	↕	
12	ο η ικανότητα αποθήκευσης άνθρακα στο έδαφος		↑	
13	ο η κατανάλωση και τα αποθέματα νερού, λόγω μεταβολής στην τομεακή ζήτηση νερού από τη γεωργία	↑	↑	
14	ο η ποιότητα των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων, λόγω των επιπέδων ρύπανσης των επιφανειακών υδάτων	↑	↑	
15	ο η ποιότητα των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων, λόγω των επιπέδων ρύπανσης των υπόγειων υδάτων συμπεριλαμβανομένης και της υφαλμύρισης	↑	↑	
16	ο η οικολογική κατάσταση των επιφανειακών υδατικών σωμάτων	↑	↑	
17	ο η συνολική κατανάλωση ενέργειας	↑	↑	
18	ο το ποσοστό συνεισφοράς στην παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ	↑	↑	
19	ο το σύνολο των εκπεμπόμενων αερίων του θερμοκηπίου (από μηρυκαστικά, απορρόφηση από τη δασοκομία κ.ά.)		↑	
20	ο η κλιματική αλλαγή και τη διαχείριση κινδύνων (πλημμύρες, διαθεσιμότητα νερού κ.ά.)	↑	↑	
21	ο η προώθηση και αγορά τοπικών παραδοσιακών προϊόντων	↑	↑	
22	ο η χρησιμοποιούμενη γεωργική γη	↑		
23	ο η διατήρηση της ποικιλομορφίας του αγροτικού τοπίου	↓		
24	ο τη διαχείριση των γεωργικών αποβλήτων	↑	↑	+
25	ο η εξασφάλιση ενέργειας από τις πρακτικές διαχείρισης των αποβλήτων	↑	↑	
26	ο η αποδοτικότητα των πόρων	↑	↑	
27	ο το επίπεδο καινοτομίας στους τομείς γεωργίας, κτηνοτροφίας και τροφίμων στις αγροτικές περιοχές	↑	↑	
28	ο το συνολικό οικολογικό αποτύπωμα της αγροτικής πολιτικής	↑	↑	

Οι μεταβολές αυτές αποτέλεσαν τα δεδομένα εισόδου στο δεύτερο βήμα της εκτίμησης, αυτό του χαρακτηρισμού των επιπτώσεων. Η ολοκλήρωση της σχετικής ανάλυσης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αρνητικές επιπτώσεις εντοπίζονται σε τέσσερις δείκτες, ενώ θετικές επιδράσεις δέχονται εισοτέσσερις περιβαλλοντικοί δείκτες, κυρίως στους τομείς περιβάλλοντος, προς τους οποίους το ΠΑΑ κατευθύνει δράσεις και πόρους. Οι διαπιστώσεις του δευτέρου βήματος συνοψίζονται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας Π-3: Σύνοψη των ιδιοτήτων των επιπτώσεων του ΠΑΑ

Αριθμός στήλης →	1	2	3	4	5		6	7	8	9
	Κατευθυνση	Έκταση	Ένταση	Μηχανισμός	Εμφάνιση	Παραμονή	Χρονικός ορίζοντας	Αβροιστικότητα ή συνέργεια	Δυνατότητα πρόληψης	Δυνατότητα περιορισμού ή αντιστροφής
Μεταβολή										
Ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας και την αποκατάσταση των υπηρεσιών οικοσυστημάτων	-	■	■	Δ	M	~		☒	■■■■	■■■■
Διατήρηση της ποικιλομορφίας του αγροτικού τοπίου	-	■	■■	Δ	A	~		☒	■■	■
Περιοχές Υψηλής Φυσικής Αξίας	-	■■■■	■■	Δ	M	~		☒	■■■■	■
Ποιότητα σύστασης του εδάφους μέσω ρύθμισης των επιπέδων ρύπανσης λόγω γεωργικών δραστηριοτήτων	-	■	■	Δ	M	!		☒	■■	■
Παράγοντες που επηρεάζουν τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά	+	■■■■	■■■■	Π	A	~		☒	☒	☒
Παράγοντες που επηρεάζουν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά	+	■	■■	Δ	M	~		☒	☒	☒
Έκθεση τμημάτων του πληθυσμού σε κίνδυνο	+	■	■	Δ	M	~		☒	☒	☒
Ποιότητα ζωής μέσω της διαφοροποίησης της έκθεσης σε ρυπαντικά φορτία	+	■	■	Δ	M	~		☒	☒	☒
Συνθήκες διαβίωσης των ζώων	+	■	■	Π	A	~			☒	☒
Ρυθμός ετήσιας μέσης μεταβολής της δασοκάλυψης	+	■■	■■	Π	A	~		☒	☒	☒
Ποιότητα σύστασης εδάφους μέσω ρύθμισης των επιπέδων ρύπανσης από στερεά απόβλητα	+	■■	■■	Δ	M	~		☒	☒	☒
Ποιότητα σύστασης εδάφους μέσω ρύθμισης των επιπέδων ρύπανσης από υγρά απόβλητα	+	■■	■■	Δ	M	~		☒	☒	☒
Ικανότητα αποθήκευσης άνθρακα στο έδαφος	+	■■	■■	Δ	M	~		☒	☒	☒
Κατανάλωση και αποθέματα νερού, λόγω μεταβολής στην τομεακή ζήτηση νερού από τη γεωργία	+	■■	■■	Π	A	~		☒	☒	☒
Ποιότητα των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων, λόγω των επιπέδων ρύπανσης των επιφανειακών υδάτων	+	■■	■■	Δ	M	~		☒	☒	☒
Ποιότητα των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων, λόγω των επιπέδων ρύπανσης των υπόγειων υδάτων	+	■■	■■	Δ	M	~		☒	☒	☒
Οικολογική κατάσταση των επιφανειακών υδατικών σωμάτων	+	■	■	Δ	M	~		☒	☒	☒
Συνολική κατανάλωση ενέργειας	+	■	■	Π	M	~		☒	☒	☒

Μεταβολή	Αριθμός στήλης →	1	2	3	4	Χρονικός ορίζοντας		7	8	9
						5	6			
		Κατεύθυνση	Έκταση	Ένταση	Μηχανισμός	Εμφάνιση	Παραμονή	Αφροισιτότητα ή συνέργεια	Δυνατότητα πρόληψης	Δυνατότητα περιορισμού ή αντιστροφής
Ποσοστό συνεισφοράς στην παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ		+	■ ■	■ ■	Π	M	~	☒	☒	☒
Σύνολο εκπεμπόμενων αερίων του θερμοκηπίου του θερμοκηπίου		+	■ ■	■ ■	Δ	M	~	☒	☒	☒
Κλιματική αλλαγή και διαχείριση κινδύνων		+	■ ■	■ ■	Δ	M	!	☒	☒	☒
Πρώθηση και αγορά τοπικών παραδοσιακών προϊόντων		+	■ ■ ■	■ ■	Π	A	~	☒	☒	☒
Χρησιμοποιούμενη γεωργική γη		+	■ ■ ■	■ ■	Π	A	~	☒	☒	☒
Διαχείριση των γεωργικών αποβλήτων		+	■ ■ ■	■ ■ ■	Π	A	~	☒	☒	☒
Εξασφάλιση ενέργειας από τις πρακτικές διαχείρισης των αποβλήτων		+	■	■ ■	Π	A	~	☒	☒	☒
Αποδοτικότητα των πόρων		+	■ ■	■ ■	Π	A	~	☒	☒	☒
Επίπεδο καινοτομίας στους τομείς γεωργίας, κτηνοτροφίας και τροφίμων στις αγροτικές περιοχές		+	■ ■ ■	■ ■ ■	Π	A	~	☒	☒	☒
Συνολικό οικολογικό αποτύπωμα της αγροτικής πολιτικής		+	■ ■	■ ■	Δ	M	~	☒	☒	☒

Στο τρίτο βήμα, οι αρνητικές επιπτώσεις του πιο πάνω πίνακα αξιολογούνται ως προς την αναγκαιότητα ή μη αντιμετώπισης, αλλά και ως προς τη δυνατότητα που παρέχει ο μηχανισμός εμφάνισης κάθε επίπτωσης αναφορικά με την πρόληψη ή την εκ των υστέρων αναστροφή της. Επίσης, διερευνάται το προσφορότερο στάδιο λήψης των μέτρων που απαιτούνται. Σημαντικό τμήμα της ανάλυσης στο βήμα αυτό, αφιερώνεται στη διάγνωση των αιτιών που προκαλούν κάθε επίπτωση, καθώς και στο κατά πόσον τα μέτρα για την πρόληψη μιας επίπτωσης θα έχουν θετικό αποτέλεσμα και για άλλες επιπτώσεις. Η αξιολόγηση των επιπτώσεων δομείται ανά περιβαλλοντική συνιστώσα, ώστε να λειτουργήσει και ως επανέλεγχος (crosscheck) των εκτιμήσεων των δύο πρώτων σταδίων.

Σύνοψη προτεινόμενων μέτρων

Η ολοκλήρωση της εκτίμησης και αξιολόγησης των επιπτώσεων του ΠΑΑ στο περιβάλλον, ακολουθείται από τη διαμόρφωση προτάσεων για την αντιμετώπιση και παρακολούθηση των επιπτώσεων.

Τα προτεινόμενα μέτρα αντιμετώπισης εστιάζονται στην εκ των προτέρων αποτροπή των επιπτώσεων, συμμορφούμενα πλήρως με την αρχή της πρόληψης, και στοχεύουν κυρίως στην πρόληψη των αιτιών της ενδεχόμενης περιβαλλοντικής επιδείνωσης, παρά στα αποτελέσματα, δηλαδή τις επιπτώσεις καθαυτές. Η αναδρομή στα αίτια των επιπτώσεων ανέδειξε ότι το σύνολο

των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του ΠΑΑ μπορεί να αντιμετωπισθεί με την ανάληψη μέριμνας προς πέντε κατευθύνσεις, τις εξής:

1. Προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας.
2. Διατήρηση της ποικιλομορφίας του αγροτικού τοπίου
3. Προστασία της ποιότητα σύστασης του εδάφους μέσω ρύθμισης των επιπέδων ρύπανσης λόγω γεωργικών δραστηριοτήτων
4. Περαιτέρω αντιμετώπιση και μετριασμός των επιπτώσεων του ΠΑΑ στην κλιματική αλλαγή
5. Συγκράτηση πολυτροπικών πιέσεων στο περιβάλλον.

Κατά την αναζήτηση του καταλληλότερου επιπέδου για τη λήψη μέτρων, διαπιστώθηκε ότι τα προτεινόμενα μέτρα είναι σκόπιμο να ενσωματωθεί στο τελικό έγγραφο προγραμματισμού, μετά την αξιολόγησή τους κατά τη διαδικασία του Ν. 102(Ι)-2005, εφόσον αφορούν την υλοποίηση του Προγράμματος και άπτονται σε ευρύτερο επίπεδο περιβαλλοντικής πολιτικής.

Πίνακας Π-4: Σύνοψη προτάσεων για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Πτυχή	Πρόταση
Βιοποικιλότητα	<p>Για την διαχείριση των περιοχών περιβαλλοντικής προτεραιότητας και υψηλής φυσικής αξίας μέτρα που είναι σκόπιμο να ενσωματωθεί στο τελικό έγγραφο προγραμματισμού είναι ενδεικτικά:</p> <ul style="list-style-type: none"> • η καλλιέργεια φυτειών με μειωμένο αρνητικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο. • η ολοκληρωμένη προστασία και αποκατάσταση των χορτολιβαδικών εκτάσεων με πλήρη ταυτοποίηση και χαρτογράφηση των εκτάσεων αυτών, με την διαφοροποίηση σε τύπους, ποιότητες και διαχείριση όπου απαιτείται. • λεπτομερείς μελέτες εκτιμήσεις των πιθανών επιπτώσεων των γεωργικών, δασοπονικών αλλά και άλλων πρακτικών χρήσης βιολογικών πόρων σε περιοχές ιδιαίτερης περιβαλλοντικής σημασίας για την Κύπρο. • ειδική μελέτη για τον καθορισμό ενός νομικού πλαισίου μέσω του οποίου θα παρακολουθούνται τα αποτελέσματα στην βιοποικιλότητα, ώστε να αξιολογείται η αποτελεσματικότητα της γεωργικής πολιτικής έναντι των στόχων που έχουν τεθεί στην Ε.Ε. • αποτελεσματική και επαρκής χρηματοδότηση για τη δημιουργία και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για τις περιοχές του δικτύου NATURA 2000 καθώς και επιπρόσθετη υποστήριξη σε γεωργούς και δασοκαλλιεργητές εντός περιοχών NATURA 2000, με προϋπόθεση την τήρηση διαχειριστικών απαιτήσεων που πηγάζουν από τα διαχειριστικά σχέδια των περιοχών NATURA 2000. <p>Κατά τα αρχικά στάδια υλοποίησης των δράσεων του προγράμματος πρόκειται να θεσπιστούν κριτήρια για την επιλογή των σχεδίων που θα ενισχυθούν. Τέτοια είναι:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Η εισαγωγή, στα κριτήρια επιλεξιμότητας, της περιβαλλοντικής συμβατότητας του σχεδίου που προτείνεται για ένταξη στο πρόγραμμα.</i> 2. <i>Καθιέρωση ειδικών κριτηρίων περιβαλλοντικής συμβατότητας, τα οποία μπορούν να αναζητηθούν στην κατεύθυνση διασφάλισης επαρκούς απόστασης των περιβαλλοντικά εντατικών νέων εγκαταστάσεων από τα όρια περιοχών που προτείνονται προς ένταξη στο δίκτυο Natura 2000 ή περιοχών που προστατεύονται για το φυσικό τους περιβάλλον με άλλες διατάξεις.</i>
Έδαφος	<p>Τα μέτρα που είναι σκόπιμο να ενσωματωθεί στο τελικό έγγραφο προγραμματισμού, μετά την αξιολόγησή τους κατά τη διαδικασία του Ν. 102(Ι)-2005, είναι ενδεικτικά</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Να περιληφθούν στις ενημερωτικές ενέργειες του ΠΑΑ εκστρατείες ενημέρωσης προς την κατεύθυνση συγκράτησης της χρήσης λιπασμάτων.</i> 2. <i>Να γίνει λεπτομερής αξιολόγηση των επιλέξιμων δαπανών του ΠΑΑ που κατευθύνονται προς ενίσχυση της ποιότητας του εδάφους, υπό το πρίσμα της αειφορικής αγροτικής ανάπτυξης. Δαπάνες με χαμηλό βαθμό ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στο συνολικό μίγμα των δράσεων που σκοπεύουν να ενισχύσουν θα πρέπει να τοποθετούνται σε αρκετά χαμηλότερη προτεραιότητα</i>

Πτυχή	Πρόταση
	<p>από κονδύλια που προορίζονται για την ενίσχυση δράσεων με περιβαλλοντικά συμβατότερα αποτελέσματα.</p> <p>3. Να προταθεί ως μέτρο η ειδική μελέτη για τον καθορισμό ενός φορέα και μιας μεθοδολογίας παρακολούθησης και αξιολόγησης της διάθρωσης των εδαφών σε σχέση με τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα του ΠΑΑ</p>
Κλιματικοί Παράγοντες	<p>Τα μέτρα που είναι σκόπιμο να ενσωματωθεί στο τελικό έγγραφο προγραμματισμού, μετά την αξιολόγησή τους κατά τη διαδικασία του Ν. 102(Ι)-2005, είναι ενδεικτικά</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Για την μείωση του ποσοστού εκπομπών του αερίου του θερμοκηπίου από την γεωργία προκύπτει ανάγκη μείωσης της χρήσης λιπασμάτων αζώτου, ενίσχυση για τον εκσυγχρονισμό των αγροκτημάτων μέσω κτιρίων και εξοπλισμού χαμηλής ενεργειακής κατανάλωσης, εκπαιδευτικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες για την προώθηση της παραγωγής βιοαερίου. 2. Για την μείωση της χρήσης ενέργειας ανά εκτάριο θα πρέπει περιληφθούν κατάλληλα μέτρα για τον έλεγχο των εκπομπών αμμωνίας από γεωργικές δραστηριότητες, όπως πρακτικές ορθολογικής διαχείρισης αζώτου, πρακτικές διατροφής των ζώων, τεχνικές εφαρμογής ανόργανων λιπασμάτων και λιπασμάτων ζωικής προέλευσης, κ.ά. 3. Για την αύξηση της παραγωγής ανανεώσιμης ενέργειας από τη γεωργία και τη δασοκομία να ενσωματωθούν κατάλληλα μέτρα χρήσης βιοδιασπώμενων προϊόντων, εφόσον παρατηρείται μια αναδυόμενη τάση που αφορά την εντονότερη χρήση ανανεώσιμων αγροτικών πόρων στη βιομηχανία, όπως τα αγροτικά υλικά, τα βιοπλαστικά ή τα βιοχημικά υλικά.
Τοπίο	<p>Τα μέτρα που είναι σκόπιμο να ενσωματωθεί στο τελικό έγγραφο προγραμματισμού, μετά την αξιολόγησή τους κατά τη διαδικασία του Ν. 102(Ι)-2005, είναι ενδεικτικά:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Να ενσωματωθεί στο ΠΑΑ, η ολοκληρωμένη προστασία και αποκατάσταση των χορτολιβαδικών εκτάσεων με πλήρη ταυτοποίηση και χαρτογράφηση των εκτάσεων αυτών, με την διαφοροποίηση σε τύπους, ποιότητες και διαχείριση όπου απαιτείται. 2. Να ενσωματωθούν στο ΠΑΑ, λεπτομερείς μελέτες εκτιμήσεις των πιθανών επιπτώσεων των γεωργικών, δασοπονικών (πχ δημιουργία αντιπυρικών ζωνών, δασικών δρόμων κλπ), αλλά και άλλων πρακτικών χρήσης βιολογικών πόρων (π.χ. συλλογές κλπ) σε περιοχές ιδιαίτερης περιβαλλοντικής σημασίας για την Κύπρο.

Πτυχή	Πρόταση
Μεταβολές πολυτροπικών πιέσεων	<p>Εντοπίσθηκε η αναγκαιότητα λήψης ορισμένων μέτρων στο τρέχον επίπεδο σχεδιασμού για την βελτίωση του οικολογικού αποτυπώματος του ΠΑΑ.</p> <p>Ειδικότερα</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Θα πρέπει ενταχθούν όσο το δυνατόν περισσότερες εκτάσεις σε μέτρα με περιβαλλοντικό αντίκτυπο με απώτερο στόχο την περαιτέρω προστασία του περιβάλλοντος από τη γεωργική δραστηριότητα και τη διαφύλαξη της αειφορίας των παραγωγικών πόρων, και την επίτευξη των στόχων του πρώτου πυλώνα της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής¹⁰. Για τον σκοπό αυτό, οι δράσεις που θα ενταχθούν στο ΠΑΑ συνιστάται <ul style="list-style-type: none"> • να μην επικαλύπτουν δράσεις που προνοούνται από το «πρασίνισμα» του πρώτου πυλώνα, • να είναι όντως επωφελείς για το περιβάλλον και ειδικότερα για την υποστήριξη της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημικών υπηρεσιών αλλά ταυτόχρονα • να είναι ελκυστικές για τους γεωργούς να ενταχθούν. 2. Έμφαση να δοθεί στο γεγονός ότι η όποια δραστηριότητα με άμεση επίδραση στο περιβάλλον όπως είναι ο πρωτογενής τομέας να γίνεται με απόλυτο σεβασμό προς το περιβάλλον και τους παραγωγικούς πόρους, ενώ παράλληλα να προστατεύονται τα διάφορα οικοσυστήματα που εξαρτώνται και επηρεάζονται άμεσα από την άσκηση γεωργίας. Η ορθή αξιοποίηση του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης και η απόδοση αντισταθμιστικής αποζημίωσης προς τους αγρότες αποτελεί κίνητρο ένταξής τους σε αυτό και άσκησης της γεωργίας κατά τρόπο που να μην είναι ζημιόγonos για το περιβάλλον και να προστατεύει τα οικοσυστήματα. Για τον σκοπό αυτό προτείνεται να διατεθεί επαρκή χρηματοδότηση στο κρατικό σύστημα παροχής γεωργικών συμβούλων για την κάλυψη των λειτουργικών τους εξόδων (υλικοτεχνική υποδομή, ανανέωσης ανθρώπινου δυναμικού κ.λπ.), ώστε να συνεχίζεται η παροχή οικολογικής τεχνογνωσίας στους αγρότες, χωρίς οικονομική επιβάρυνση για τους τελευταίους, ενόψει και του δημοσιονομικού προβλήματος της χώρας.

¹⁰ Με το «πρασίνισμα», είναι υποχρεωτικό οι αγρότες στα κράτη μέλη της ΕΕ για να εισπράξουν το 30% των άμεσων ενισχύσεων, να ακολουθήσουν τα 3 βασικά μέτρα που είναι:

1. διατήρηση μόνιμων βοσκοτόπων
2. διαφοροποίηση καλλιεργειών (ένας γεωργός πρέπει να καλλιεργεί τουλάχιστον 2 καλλιέργειες όταν η καλλιεργήσιμη γη του υπερβαίνει τα 10 εκτάρια και τουλάχιστον 3 καλλιέργειες όταν η καλλιεργήσιμη γη του υπερβαίνει τα 30 εκτάρια. Η κύρια καλλιέργεια μπορεί να καλύπτει το πολύ το 75% της καλλιεργήσιμης γης. Εξαιρούνται οι δενδρώδεις καλλιέργειες.
3. διατήρηση μιας «περιοχής οικολογικής εστίασης», τουλάχιστον 5% της αρόσιμης έκτασης της εκμετάλλευσης, για εκμεταλλεύσεις με έκταση μεγαλύτερη από 15 εκτάρια (εξαιρουμένων των μόνιμων λειμώνων). Το ποσοστό αυτό θα ανέλθει στο 7%, μετά την έκθεση της Επιτροπής για μια νέα νομοθετική πρόταση το 2017.

Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να αξιολογηθεί η χρησιμότητα του μέτρου διαφοροποίησης των καλλιεργειών, και αντίστοιχα να ενταχθεί η όποια τροποποίηση αυτό υποστεί στο ΠΑΑ του 2014-2020.

Τέλος, για την παρακολούθηση των επιπτώσεων, μετά από ανάλυση των δυνατοτήτων του διοικητικού μηχανισμού της Χώρας, της κατάλληλης περιοδικότητας, καθώς και των μεγεθών που θα πρέπει να παρακολουθούνται, προτείνεται ένα σύστημα περιοδικών εκθέσεων, τα χαρακτηριστικά του οποίου συνοψίζονται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας Π-5: Σύνοψη προτάσεων για την παρακολούθηση

Πτυχή	Πρόταση
Υπεύθυνος παρακολούθησης	Η Διαχειριστική Αρχή του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης
Μορφή της παρακολούθησης	Περιοδικές εκθέσεις <ul style="list-style-type: none"> • τρεις διετείς εκθέσεις για τις διετίες 2014-2015, 2016-2017 και 2018-2019, • μια απολογιστική έκθεση για το εναπομείναν διάστημα και για το σύνολο της προγραμματικής περιόδου, στο τέλος του καταληκτικού έτους.
Περιεχόμενο της παρακολούθησης	Η παρακολούθηση καταγράφει στοιχεία των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, με όρους μεταβολής στην τιμή ορισμένων δεικτών της παρούσας μελέτης, καθώς και στοιχεία σχετικά με την υλοποίηση του προγράμματος, κυρίως σε ότι αφορά τα ενταγμένα έργα και δραστηριότητες. <ul style="list-style-type: none"> • Για τα περιβαλλοντικά δεδομένα, στις τρεις διετείς εκθέσεις καταγράφονται οι μεταβολές στους είκοσι δείκτες που περιέχει ο Πίνακας 7-5, για τους οποίους η παρούσα μελέτη εκτιμά ότι θα μεταβληθούν. Στην απολογιστική τελική καταγράφονται οι μεταβολές των σαραντατεσσάρων δεικτών που περιέχει ο Πίνακας 7-1 και χρησιμοποιήθηκαν για τον προσδιορισμό των επιπτώσεων. • Για τα σχετικά με την υλοποίηση στοιχεία, καταγράφονται δεδομένα των έργων και δραστηριοτήτων με συνοπτική μορφή, ώστε να καθίσταται δυνατός ο συσχετισμός του προγράμματος με τις περιβαλλοντικές μεταβολές.
Πηγές δεδομένων	Για τις μεταβολές των περιβαλλοντικών δεικτών: <ul style="list-style-type: none"> • Στατιστική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας, • Yale Center for Environmental Law and Policy¹¹, • Μελέτες εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των έργων και δραστηριοτήτων, • Πρωτοβουλίες καταγραφών και μετρήσεων που μπορούν να αναληφθούν κατά την υλοποίηση του ΠΑΑ, εφόσον οι προηγούμενες πηγές δεν προσφέρουν επαρκή πληρότητα στοιχείων. • Για την πορεία υλοποίησης, οι καταγραφές του Φορέα Υλοποίησης.

¹¹ http://epi.yale.edu/files/2014epi_backcasted_scores_0.xls

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1	ΜΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	0
----------	--	----------

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας Π-1: Ενδεικτικός Προϋπολογισμός Π.Α.Α. 2014-2020	5
Πίνακας Π-2: Σύνοψη των επηρεαζόμενων περιβαλλοντικών παραμέτρων και των αντίστοιχων μεταβολών που εκτιμάται ότι θα επέλθουν από την υλοποίηση του ΠΑΑ	16
Πίνακας Π-3: Σύνοψη των ιδιοτήτων των επιπτώσεων του ΠΑΑ.....	17
Πίνακας Π-4: Σύνοψη προτάσεων για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών επιπτώσεων	20
Πίνακας Π-5: Σύνοψη προτάσεων για την παρακολούθηση	23